

§. 8.

Quaedam corollaria.

Ex dictis ceu corollaria certa elicimus sequentia: Demonstrationem imo absolvi aut consummari haud posse nisi per certam ratiociniorum vel argumentationum rite ordinarum seriem; ex quo porro consequitur, demonstrationem quaecunque consummatam certum syllogismorum numerum complecti; necesse tamen non est, ut in demonstratione etiam verbis expressa propositiones singulae omnesque exprimantur, sed sufficit, si modo rite indicentur, sicut in mathematicis id fieri consuevit.

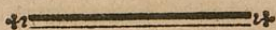
CAPUT VI.

DE PRAECIPUIS ERRORUM FONTIBUS,
ET DUBITATIONE CEU GENERALISSIMO
EORUNDEM REMEDIO.

§. 1.

*Quod humana cognitio admodum limitata sit
& imperfecta, & ita erroribus obnoxia.*

Quanquam, quod ex dictis constat, scientia seu certa & evidente rerum naturalium cognitione gaudeant mortales; omnem tamen scientiam humanam admodum limitatam ac valde im-

perfectam esse liquet: etenim, cum vel minimi etiam pulvisculi corticem modo seu nonnisi exteriorem superficiem noscamus. *Lib. 1. P. 1. cap. 4. §. 14.* Quid erit, si tota haec rerum creatarum universitas, ac infinitae quasi singularum ad singulas omniumque ad creatorem relationes expendantur? quis hic fateri non cogetur, infinita esse, quae sciri queant, pauca, quae sciantur? unde innumeris in cognitione humana defectus, erroresque sequi necesse est, sicut ex mox dicendis magis adhuc patefiet.

§. 2.

Defectuum in cognitione humana fons primus ac praecipuus animae cum corpore conjunctio.

Defectus equidem in ente quovis contingente absolute necessarius est adeo, ut, si fieri id posset, ens desinat esse contingens, quam primum incipiat omni carere defectu *vid. Ontolog.*; sunt tamen istorum in cognitione humana defectuum fontes quidam ultronei, & minus, absolute saltem, necessarii; ac inter eos fere primus ac praecipuus est animae cum corpore conjunctio; etenim anima pars haec hominis nobilissima, munus hoc excellentissimum, immortale mortalibus a Deo immortaliter concessum omnigenis a Deo donis seu facultatibus praestantissimis dotata non res modo, sed rerum quoque nexum causasque, atque suum ita Auctorem cognoscendi, amandique capax in usu tamen virium suarum a corpore massa hac lutea propter arctissimam inter utramque hanc hominis substantiam conjunctionem dependet ita, ut primum qui-

quidem exerere easdem sine corpore haud posse videatur, nec exinde etiam, ne a realibus ad idealia, a veris ad imaginaria ac conficta deflectat, plane carere eo in cognitionibus suis possit. Quae, cum experientia certa sint, argumentis ultra stabilire superfedemus, unicum id adhuc admonentes, quod capere non possimus, qua ratione ii, qui ingenuo veritatis zelo acti temeritatem scholasticis impropertant, quod rerum cognitiones non per experientias seu ex intuitu hujus universi, utpote earum fonte proprio haurire, sed ex cerebro confingere praesumerint, ac etiamnunc praesumant; capere, inquam, non possumus, qua ratione viri isti veritatem hic propositam in dubium vocare audeant.

§. 3.

Immoderata sciendi libido errorum in cognitionibus humanis fons alius.

Alius priori suppar, si non exitior errorum in cognitionibus humanis fons est nimius ac immoderatus sciendi pruritus cum mentis limitatione in homine conjunctus; etenim, quod homines in cogitationibus a vero saepius aberrant, si verius fateri fas sit, non tam est, quod cognitio humana angustis circumscripta sit limitibus, quam quod inordinata sciendi libidine seducti mortales intra limites hosce sibi praescriptos se se non contineant, sed eos contra transire ausu temerario praesumant: etsi enim vires mentis humanae ingenti ac quasi infinita rerum vel hujus solum universi copia, ne quid de perfectionibus entis infiniti a creatura haud comprehendendis dicam, longe minores sint; ita ta-

men

men sapientissimo supremi Numinis consilio ordinata sunt omnia, ut, quae ad vitam & pietatem pertinent, nosse datum sit mortalibus. Sed sapientissima hac Dei ter optimi maximi dispositione non contenti mortales ingrati altius plerumque cognoscendo quasi volare attentant. Unde fit, ut in errores quosque absurdissimos praecipites ruant, & cerebri figmenta pro veritatibus avideprehendant maxime, si huic sciendi pruritus nimia aut in semetipsis aut in aliis confidentia, de qua mox pluribus dicendum est, accedat.

§. 4.

Quanti errores ex nimia aut in semetipso aut in aliis confidentia emanent?

Cum nimia & immoderata sciendi libidine, de qua §. praeced. dictum est, in homine plerumque conjungitur nimia aut in semetipso aut in aliis confidentia §. eodem; ex qua ceu turbido quodam fonte innumeris in cogitando errores scaturire necesse est: facit enim nimia haec, quam in nobismet ipsis aut in aliis etiam habemus, confidentia, ut, quidquid aut nobis videtur, aut alii, in quibus confidimus, inconsulte dictitant; ceu veritates certas ac indubias indiscrete recipiamus; quod malum esse & pessimum eo semper est perniciosius, quo errores illi generaliores fuerint: etenim, sicuti ex veritate quodam cognita universali veritates plures alias cum ea connexas ratiocinando deducimus *Lib. 3. Part. 1. Cap. 1. §. 1.* adeo, ut proptere cognitum has inter & illam nexum seu convenientiam certae nobis fiant: *hoc Lib. Cap. 5. §. 3.* sic vel ex uno quoque errore praesertim uni-

ver-

versaliori errores alios quam plurimos oriri primum est. Accedit, quod errorem quemcunque semel admissum, quales, si universaliores fuerint, praejudicia vocantur, deponere admodum sit difficile. *Lib. 2 Part. 1. cap. 3. §. 8. & sqtbs.* quem enim philautia, seu immodicus ac inordinatus sui ipsius amor homini post lapsum proprius, quod erraverit, fateri facile permittit? imo verius difficile hoc alicui persuadebitur.

§. 5.

Adfectus inordinati cognitionum veritati multum officunt.

Errorum fontes haecenus recensiti, quos per ignorantiam & mentis in judicando praecipitantiam simul comprehendere licebit, generaliores modo sunt, & qui humanas cognitiones universae corrumpunt; quodsi nunc speciales quosque errorum fontes seorsim enarrare quis vellet, nullus narrandi foret finis; unum tamen alterumve & adfectus primum inordinatos silentio hic praeterire plane non possumus. Hi certe, quantum veritatis cognitioni obsint, quotque in cogitando errores ab iis promanent, credi vix poterit; adfectus enim quiscunque inordinatus hominis mentem quasi loco suo mover, rationis usum turbat, & vel ipsas etiam sensationes non raro vitiat, aliena ipsis admiscendo ita, ut sentire nobis saepe videamur, quod minime tamen sentimus, & nonnisi per imaginationem ipsi nobis fingimus.

§. 6.

Praejudicia sensuum quam sint frequentia?

Quot quantique a sensibus in cogitando errores proficiantur jam supra *Lib. 1. Part. 1. Cap. 5. §. 5. & sqts.* satis ostensum est; unde hic eadem repetere supervacaneum existimamus, id modo tacitum non praetermittentes, quod, licet omnis rerum cognitio a sensibus primam trahat originem *ibidem §. 4.*, ii tamen ad rerum essentias causasque determinandas minime sufficient; rationis namque illud opus est. Quare iudicium; quodcumque, quo de rerum essentiis causisque ex sensibus immediate iudicatur, non est nisi praeiudicium; quin & praeiudiciis porro adnumeranda sunt iudicia, in quibus de qualitatibus corporum physicis nulla distantiae, medii, organorum etc. habita ratione secundum sensus, seu eorum potius adfectiones iudicatur. Ex quibus intelligis, praeiudicia sensuum frequentissima esse, eaque caeteris plerumque eo difficilius deponi, quo illa citius & a primis quasi incunabulis imbibita usu diuturniori in animo obfirmantur. Sic solem palmaris esse magnitudinis, eumque circa globum hunc nostrum terraqueum diebus singulis moveri, firmamentum montibus extimis sub adspectum cuiusque cadentibus incumbere; quam praeiudicia ista sensuum hisque similia nonnunquam sero nimis ac difficulter tandem dediscimus.

§. 7.

Signorum necessitas, eorumque simul imperfectio multorum in cogitando errorum fons.

Signis utimur non ad cogitationes modo cum aliis communicandas, sed ad has ipsas etiam in-

ter se ordinandas distinguendasque: etenim signis non adhibitis summam cogitationibus confusionem inesse, necesse est; & quidem quod mali summam absolvit, voces, quibus ceu signis ad exprimendas mentis nostrae cogitationes utimur, licet inter signa haecenus cognita magis apta fiat & adcommoda, fere in omnibus tamen, quae ad signi perfectionem requiruntur, multum adhuc deficiunt, *Lib. 1. Part. 2. cap. 1. §. 6. & 13.* voces namque signa satis characteristica non sunt, ut cogitationes distincte, ne dicam, complete & adaequate expriment. Accedit frequentissimus earumdem abusus: nam, ut caetera taceam, de quibus partim jam dictum est §. *supra citato* 13, quam non abutuntur saepe homines vel solis vocibus possibilis & impossibilis, possibile dicendo, in quo contradictionem modo non vident; & impossibile contra, quidquid possibile esse distincte non intelligunt. Ex quo solo vocabulorum abusu innumeros sequi errores necesse est.

§. 8.

De dubitatione ceu remedio contra errores generalissimo.

Errorum fontes haecenus, quantum necesse visum est, exponere satagemus; unde de eorum nunc remediis saltem generalioribus breviter agendum est. Ceu remedium vero inter alia sicuti generalissimum, ita aptissimum a veteribus jamjam praescripta est, & a recentioribus adhuc commendatur opportuna dubitatio. Sic enim jam olim Marcum filium admonet Cicero, ne incognita pro cognitis habeat, iisque temere adsentiat, sed
ad

ad considerandas res & tempus adhibeat & diligentiam *Lib. 1. de officiis*: & post Cartesium fere consentiunt, neminem, qui opportune dubitare nesciat, philosophum fore. Verum cum dubitationis nomen valde incertum sit & indeterminatum, nec non, qui dubitat, in dubitando facile excedere possit; dubitationis nomen modumque in dubitando observandum paucis hic exponimus.

§. 9.

Dubitare quid.

Dubitare nonnunquam idem est ac non esse certum: sic de veritate dubitare eum dicimus, qui illam ceu certam non admittit. Ita dubitantem oppositum saltem ut possibile sibi repraesentare est necesse. Sed haec dubitationis notio vulgaris, nec illa est, quam hic spectamus, quatenus nempe dubitationem seu medium ad evitandos in cogitando errores aptissimum post alios quam plurimos praescribimus ac commendamus: dubitare enim hoc intuitu nobis aliud non est, quam cogitationes omnes sensaque adcurato examini subicere, & nonnisi momenti omnibus sedulo satisque expensis ceu verum quid admittere: quam dubitationis descriptionem illi Oratoris §. *praeced.* allatae, nec non recentiorum post Cartesium philosophorum descriptionibus plane conformem esse, facileprehenditur.

§. 10.

Modus in dubitando observandus.

Dubitationem §. *praeced.* descriptam ad evitandos in cogitando errores & ad veritatem certo

cognoscendam medium, si quod aliud, opportunum esse nemo non intelligit. Sed & hic tamen obtinet illud Poëtae: *est modus in rebus, sunt certi denique fines, quos ultra citraque nequit consistere retum.* Certae videlicet in dubitando regulae observandae sunt, nec sine fine dubitandum.

§. II.

Regulae in dubitando observandae.

Sunt autem inter regulas a dubitante observandas praecipuae 1. ut dubitet ex solo & sincero veritatis amore 2. ne dubitationem ipsam praecipitet, sed, quemadmodum Ciceronem supra monuisse didicimus, ad considerandas res & tempus adhibeat & diligentiam, ut denique 3. debito procedat ordine, ac secundum nexum, quem cogitationes ipsae inter se habent, in earum veritatem inquirat, nullam quasi transiliendo, sed omnes & singulas adcurate explorando.

§. 12.

Dubitationis fines.

Quodsi dubitationem non aliter, quam medium ad veritatem certo agnoscendam adhibere velimus; quemadmodum id velle debent omnes, qui illa abuti nolunt; manifestum est, justos dubitandi fines transire quemcunque, qui, postquam veritatem satis superque agnovit, dubitare tamen pergit. Imo cum in paucis modo absolutam seu metaphysicam habere certitudinem concessum sit mortalibus, & certitudine non raro hypothetica, physica nempe seu morali contentos nos esse deceat; nec illi

T

por-

porro intra debitos dubitationis limites sese continere convincuntur, qui certitudinem ubique metaphysicam seu absolutam requirunt.

C A P U T VII. DE METHODO EXPERIUNDI.

§. I.

Methodus experiundi quid?

Methodus experiundi juxta descriptionem methodi *hoc Lib. cap. praec. §. 2.* datam aliud non est, quam via seu modus veritatem a posteriori seu per experientiam certo cognoscendi, atque omnes in hoc cognitionum genere errores evitandi.

§. 2.

Experientia quid & quotuplex?

Experientiae nomine veniunt cognitiones quaecunque intuitivae seu per sensus immediate acquisitae. Experientia vero duplex communiter & jure quidem distinguitur, plebeja scilicet seu vulgaris & philosophica. Experientia vulgaris est, qua res, prout sensibus objiciuntur, simpliciter & sine ullo ad alia respectu cognoscuntur. Philosophica est, qua quis cognitioni rerum hujus universi intuitivae ex industria & eo quidem fine intendit, ut ex ea vel qualitates rerum physicas cognoscat, vel vires, si quibus gaudeant, intelligat,
vel